

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/94969>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-21 and may be subject to change.

Wandelen. Over religie en verlangen

Door Toine van den Hoogen

Hoogleraar fundamentele theologie en hoogleraar economie en religie

Ik ben lid van een wandelclub, dé wandelclub van de universiteit, een aardig gezelschap van collega's uit allerlei faculteiten die elke twee weken op zaterdag bij toerbeurt vanuit het huis van degene die dan onze gastheer is een wandeling ondernemen. Het is een aardig gezelschap, temeer omdat we na afloop altijd eindigen in een café, om daar een biertje te drinken voordat ieder weer zijns weegs gaat. Het is ook een aardig gezelschap omdat we allemaal van de Nijmegen- se universiteit zijn, maar in de wandelclub nooit belangen hoeven te verdedigen. Waar vind je dat nog? Ik zou er nog een hele tijd over kunnen vertellen, over de gewoonten, de plaatsen waar we wandelen, een paar keer per jaar een diner houden enzovoort. Wandelen.

Religie is geen aangelegenheid van 'willen', 'moeten' of 'verplicht zijn', maar van 'geven', 'beloven' en 'verlokt worden'

Een van de aardigste trekjes van deze wandelclub is dat ieder wél wordt verwacht maar dat je niet elke twee weken móet komen. Een telefoontje om af te zeggen hoort tot de goede gewoonten, maar bijna alle redenen voor afwezigheid worden geaccepteerd. Je bent lid voor het leven, maar dat is ongeveer de enige reden die nooit als verontschuldiging wordt aangevoerd, alsof het toch niet uit zou maken.

Natuurlijk ga ook ik niet elke keer wandelen. Soms heb ik goede redenen, soms heb ik er eigenlijk gewoon geen zin in (dat is overigens een reden die je niet geacht wordt te melden!). Zoals de andere collega's, ben ik er ooit voor uitgenodigd en wilde ik graag lid worden. Zoals andere collega's wil ik ook niet altijd op onze bijeenkomsten komen. Ben ik dan niet graag lid? Jawel, ik ben heel graag lid, ik voel me er thuis, ik voel me verbonden met de anderen en mag hen allemaal, de een meer dan de ander. De wandelclub is een concreet voorbeeld van mijn *verlangen* om op de universiteit collega's te hebben, te kennen. *Wil* ik altijd gaan wandelen. Nee, dat is niet het geval. Maar ik zou de wandelclub niet

willen missen. Iets wat je wilt staat concreet vóór je, als een 'zaak' (dat kan een ding zijn, een eigenschap, een persoon, een groep enzovoort) waarvan je erop gericht bent om deze te realiseren. Iets wat je verlangt, is een 'zaak' waarin je participeert, waarin je deelt omdat deze 'zaak' je iets geeft dat je waardevol acht en van belang.

Ik kom nu maar direct tot de kern van de kwestie. Hoe zit het dan met de verhouding tussen religie en verlangen? Vaak zien wij religie als een realiteit die iets vraagt van onze wil. Vaak zien we religie als een realiteit die vereist dat we er iets voor over hebben (b.v. celibaat, vasten, leefvormen). We vatten deze zaken op als een kwestie van de 'wil'. 'Normaal' zou je zoiets niet willen, maar vanwege de religie gaan we dit toch maar realiseren. Eigenlijk zijn deze voorbeelden dan geen voorbeelden van *religieus* leven. Want naar mijn overtuiging heeft een religieuze levenswijze als zodanig niets van doen met mijn wil, maar alles van doen met mijn verlangen, mijn verlangen om deel te nemen aan 'een zaak' die mij iets geeft wat ik waardevol acht. Je bent niet celibatair, je vast niet, je bidt niet, omdat je daarmee iets anders, daarbuiten of daarvan onderscheiden, wilt bereiken. Wanneer je celibatair leeft, of bidt of vast, deel je in een realiteit die zin aan je leven *geeft, belooft, daartoe verlokt*. Religie is geen aangelegenheid van 'willen', 'moeten' of 'verplicht zijn', maar van 'geven', 'beloven' en 'verlokt worden'. Religie is een aangelegenheid van het verlangen.

In 1977 verscheen in Parijs het boek van de Franse dominicaan en theoloog Jacques Pohier *Quand je dis Dieu* (Paris: Ed. Seuil). Pohier (1926-2007) begint het voorwoord van zijn boek met de woorden *Pour la première fois de ma vie, j'écris pour mon plaisir* (Voor de eerste keer in mijn leven, schrijf ik voor m'n plezier).

Ik zal het nooit vergeten. In de jaren daarvoor was ik vaak te gast geweest bij de dominicanen in Parijs, werkend aan mijn dissertatie over de theologie van M.-D. Chenu (1895-1990), ook

een dominicaan, en toen heb ik Pohier persoonlijk leren kennen. Meer een meneer dan een pater (zoals Chenu). Een meneer met een innemende charme, dun, keurig geknipt grijs haar en, hoewel op en top een *Franse* meneer, met een *touch of British flavour*. Deze meneer, die toen zijn sporen in de theologie reeds lang had verdiend op het (destijds) zeer intrigerende en vernieuwende grensvlak van theologie en psychologie, begint zijn boek over 'God' door terug te keren naar zijn verlangen. Hij begint als theoloog na te denken over theologie vanuit peilingen naar zijn gevoel, naar de richtingen waarin zijn emoties en verlangens hem voeren wanneer hij het woord 'God' uitspreekt.

Schrijven voor je plezier. Schrijven over de richting van je verlangen wanneer je het woordje 'God' in de mond neemt. Dát is wat theologen moeten doen. En het boek van Pohier maakte me duidelijk dat dit geen 'heilig moeten' hoeft te zijn.

*De richting van je verlangen
wanneer je het woordje 'God' in
de mond neemt*

Pohier gaf aan zijn boek als motto de woorden mee van een grote theoloog uit de orde van de domicanen, de Duitse mysticus meester Eckhart (ca. 1260-1328): "God wordt God wanneer de schepselen 'God' zeggen." Theologie is schrijven (en spreken) voor je plezier om God God te laten worden. Gewoon, voor je plezier.

Pohier was een te serieus theoloog en psychoanalyticus om te pleiten voor individualisme. 'Gewoon, voor je plezier' betekent ook bij Pohier – die overigens stormen van kritiek uit kerkelijke hoek en een kerkelijk *Berufsverbot* over zich heen kreeg – geen individualistisch of hedonistisch genot. Zijn pleidooi is veeleer een pleidooi om de wortels van de theologie te zoeken in het menselijk verlangen. Ons verlangen is een menselijke aangelegenheid die ons 'ik' niet isoleert, noch in onze cultuur noch in onszelf. Het verlangen spreekt met vele stemmen en werkt met vele beelden die in hoge mate ook sociaal en cultureel bepaald zijn. Deze stemmen en beelden kunnen ons verleiden om te investeren in hetgeen slechts een verlengstuk is van ons 'ik', individueel of collectief. Ze kunnen ons verleiden, zo schrijft een andere collega van Pohier, de Franse theoloog Christian Duquoc, om te investeren in 'idolen', beelden die vrijheid be-

loven maar niet schenken. Maar ze kunnen ons ook verleiden om te investeren in 'iconen', beelden die ons openen en wakker houden voor 'het andere van onszelf', voor hetgeen ons 'ik' geschonken krijgt als een realiteit van het Andere dat ons – individueel of collectief – blijkt te dragen en te verbinden met anderen. Gewoon voor je plezier theologie doen schenkt daarom genot maar ook een kritische geest van waakzaamheid. Want niet alleen de samenleving maar ook de religie is vol van idolen die ons een almachtige positie beloven.

In mijn 'Franse' tijd heb ik geleerd dat het niet wenselijk is om als theoloog *over* God (*sur Dieu*) te spreken. Deze taal suggereert dat je het onderwerp van gesprek en denken kunt bemeeisteren als een buiten mij voorhanden object. Theologen dienen zich steeds bewust te zijn van de verleiding van deze idolatrie. Beter is het om de woorden 'omtrent God' (*de Dieu*) te gebruiken, of – zoals de Franse filosoof Jean-Luc Marion doet – het woord God steeds tussen aanhalingstekens te plaatsen ('God'), in een bewustzijn dat in de grote joodse, christelijke en islamitische tradities over de naam of namen van 'God' altijd heeft bestaan. Het is het bewustzijn dat je in de theologie na-denkt, denkend de beweging van het Andere naar mij / naar ons toe tracht te vatten. Het plezier om 'God God te laten worden' (Eckhart) is de passie om deze beweging van het Andere naar mij / naar ons toe te laten incarneren in taal, dus in een spreken dat de stilte doorbreekt. Ze doet dat in de hoop dat de iconen hun humaniserende kracht zullen laten bemerken, door mij te bewegen tot kritiek op de idolen.

Toen ik in Parijs met Chenu veel sprak over zijn theologie, nam hij me vaak mee naar de tuin van het klooster, een modern gebouw, maar het staat op de plek waar in de 13^e eeuw al een groep domicanen in Parijs woonde! In die tuin stond een bordje dat erop wees waar de begrenzing tussen klooster en buitenwereld liep (*de clausura*). Oude kerkelijke rechtsregels schreven dat bordje voor. Onder de wandeling haalde Chenu dat bordje altijd uit de grond en droeg het mee. Terug naar binnen zette hij het bordje netjes op zijn plaats terug. Zo leerde ik wat je religieus verlangen doet, namelijk altijd de grenzen verleggen, vrij en toch zonder een 'heilig moeten'. Ik zit nog elke zondag in de studentenkerk, lees de bijbel, ga voor en zing met dit beeld voor ogen. ■